

УДК 1:316:323.21

DOI <https://doi.org/10.24195/spj1561-1264.2019.1.5>**Гордійчук Ольга Олегівна**

кандидат філософських наук,

доцент кафедри філософії та політології

Житомирського державного університету

вул. Велика Бердичівська, 40, м. Житомир, Україна

ІНТЕРПРЕТАЦІЯ МЕНТАЛЬНОСТІ В ТРАДИЦІЇ ФРАНЦУЗЬКОЇ ІСТОРИЧНОЇ ШКОЛИ

Актуальність проблеми зумовлена вимогами теорії і практики сучасної соціальної філософії. Зважаючи на те, що категорія «ментальність» лише нещодавно ввійшла у сферу соціально-філософських студій і долучилась до усталеного категоріального апарату, це створює можливість розгорнуто інтерпретувати соціальні процеси. Вивченню особливостей інтерпретації ментальності у французькій науковій традиції повинне передувати визначення авторської позиції щодо дискусійних загальнометодологічних питань про сутність та природу ментального феномена. Вітчизняні дослідники у сфері соціальної філософії не повною мірою використовують праці французьких фахівців, традиційно зосереджених на обґрунтуванні нових і доступних способів висвітлення широкого кола інтересів й очікувань французького суспільства.

Мета. Метою статті є спроба аналізу позиції французьких науковців щодо теоретичних аспектів дослідження ментальності. Реалізація поставленої мети передбачає розв'язання таких завдань: виявити особливості теоретичних підходів французьких учених про конкретизацію ментальних аспектів соціального буття; розглянути принципові елементи позицій французьких антропологів, філософів, істориків та соціологів.

Методи та результати дослідження. Методологічною основою для розуміння французької ментальності як предмету наукового осмислення є дослідження філософської, культурологічної, етнопсихологічної, етносоціологічної та структурно-антропологічної спрямованості. У даній статті увага концентрується на історичних та соціологічних теоріях ментальності та їх термінологічно-поняттєвому апараті. У цьому контексті використовуються теоретичні методи дослідження: моделювання, типологізація, описовий, системний, структурно-функціональний, компаративний методи.

Висвітлення широких аспектів ментальності у сфері соціального буття значною мірою відображене в працях суспільствознавців Франції. Уведення в науковий обіг напрацювань французьких фахівців теоретико-методологічного рівня і значення дає змогу осмислити складний комплекс почуттів та дій, які представлені різноманітними структурами ментального. Це підвищує наукове значення тих висновків представників французької історичної школи, які розкрили об'єктивні чинники формування французької ментальності та її трансформацію на рівні індивідуальної, групової та національної свідомості.

Ключові слова: ментальність, менталітет, Французька історична школа, соціальна філософія, свідомість, етнічна психологія, народ.

Вступ. Дослідження і розробки в галузі суспільних і гуманітарних наук у Франції вирізняються самобутнім ставленням до теоретичного обґрунтування підходів, які призводять до результативного відтворення феномена ментальності. Використання саме такої методології доводить значимість ментальних цінностей у структурі людської свідомості. Цей аспект дослідження спонукає фахівців до аналізу складних процесів реальної дійсності та еволюції поглядів у свідомості громадян Франції, що повною мірою узгоджується з просвітницькою науковою традицією.

Мета та завдання. Основною метою статті є соціально-філософський аналіз теоретичних аспектів дослідження ментальності в працях представників французької історичної школи й розкриття концептуально-методологічних засад дослідження ментальності французького суспільства. Окрема увага приділятиметься онтологічному і гносеологічному змісту ментальності, який відіграє суттєву роль у житті суспільства й індивіда.

Методи дослідження. Методологічна основа дослідження зумовила використання історико-філософського обґрунтування механізмів становлення й трансформації ментальності; побудову історико-порівняльних моделей суспільного розвитку задля з'ясування фундаментальних характеристик ментальності в її соціальних, історичних та економічних проявах, поєднання філософських й суспільних дисциплін, а також взаємодоповнення філософських й загальнотеоретичних методів аналізу для висвітлення чинників окремих ментальних властивостей.

Результати. Природа людської свідомості займала чільне місце у філософській проблематиці. З кінця ХІХ ст. стало важливим питання у сфері історичної науки, призвівши до зародження філософської течії неокантіанства. Цьому процесу передувало виявлення І. Кантом суттєвих відмінностей між природою, де панують сталі закони, та культурою, телеологічним розвитком природи, відображеної у свідомій діяльності людей. Тому пізнання природи, за переконанням німецького філософа, відбувається через розкриття законів, а історії – крізь призму суб'єктивної діяльності людей. Представники баденської школи неокантіанства визнавали відмінність природничих й історичних наук, намагалися забезпечити останніх вивіреною науковою методологією. Зокрема, В. Віндельбанд та Г. Ріккерт виокремили номотетичний та генералізуючий методи навчання природничих наук, відповідно, для історичних – ідіографічний й індивідуалізуючий методи теоретичного дослідження.

Запропонована методологія передбачала вивчення історії людей на ґрунті їхньої суб'єктивності як результат індивідуальної та цілераціональної діяльності. Остання полягала в індивідуальному чи колективному створенні культурних цінностей (релігія, мораль, мистецтво, право, держава) та сукупність матеріальних цінностей. Саме колективне творення людьми цінностей і визначає прерогативу історії в процесі її розуміння і тлумачення.

У ХХ ст. неокантіанський підхід до історії набув особливого поширення в західній науці. Однак орієнтація та постулювання індивідуалізуючого методу визначили прерогативу суб'єктивності дослідника і роль суб'єктивного начала в історії над можливістю когерентного опису історії як об'єктивного процесу. Саме тому французька історична школа «Анналів» намагалася поєднати неокантіанський ідіографізм і позитивістський номотетизм. Основоположники цієї школи Л. Февр та М. Блок намагалися переконати істориків надати перевагу не академічній історії, а брати до уваги здобутки людей з минулого, тим самим відроджуючи життя цих людей у всій його повноті – їх звички відчувати, мислити, їх повсякденне життя [1, с. 136–138]. Це давало можливість відтворити не окремі сторони дійсності, а ціннісне уявлення людей про життя: «Людину можна притягнути до справи за що завгодно <...>, але лише ми обов'язково витягнемо людину повністю, бо її не можна розділити на частини – вона загине» [2, с. 122]. За слушним зауваженням С. Штиррової, школа «Анналів» була опозицією до ідей позитивістсько-орієнтованої історичної школи [3, с. 115–121]. Традиційно позитивістсько-орієнтована школа головним об'єктом дослідження визначала діяльність людей, окремих історичних та політичних подій як відокремлених часток та елементів історичного процесу на підставі їх взаємозалежності та взаємодоповнення.

Протиставляючи ментальність політичним й економічним процесам, французькі вчені прагнули розкрити закономірності розвитку і функціонування буденної свідомості. З точки зору М. Блока: «Читаючи інші книги з історії, можна дійти висновку, ніби людство суцільно складалося з логічно діючих людей, для яких у причинах їхніх вчинків не було найменшої таємниці <...> Ми сильно спотворили би проблему причин в історії, якщо б завжди і скрізь зводили її до проблеми усвідомлених мотивів» [4, с. 104]. Такий підхід потребував залучення результатів відповідних наук, зокрема етнології, соціології, географії та лінгвістики для комплексного дослідження текстів.

Зауважимо, що інтегруючий вплив на людські спільноти здійснюють досліджувані номотетичним методом економічні та соціальні структури, сприяючи формуванню конкретного соціуму схожих структур свідомості і колективного несвідомого, які й формують менталітет. Ментальність, на думку французьких істориків, – це «система образів, які <...> лежать в основі людських уявлень про світ і про своє місце у цьому світі і, отже, визначають вчинки і поведінку

людей» [5, с. 52]. Вона виражається в специфічних проблемах колективної та індивідуальної психології, зокрема в емоціях, засобах фіксації і поширення знань, повсякденній релігійності, масових соціально-психологічних явищах, у фольклорі і мистецтві, тобто в усіх проявах громадської людини. Таким чином, школа «Анналів» стала новою історичною наукою, яка сама формувала об'єкт дослідження та визначала його методи, конструюючи діалог з минулим, не займаючись пошуком окремих фактів.

Перші представники школи «Анналів» Л. Февр і М. Блок наголошували на домінантному впливі ментальних схем у соціальній та індивідуальній поведінці людей. Предметом історії французькі вчені вважають свідомість людей, причому не лише раціональну свідомість, яка знаходить своє вираження у філософії, але й чуттєво-емоційні її компоненти, взаємовідношення взаємовпливу когнітивного і ціннісно-емоційного у буденній свідомості. Ґрунтовному аналізу повинен піддаватися весь духовний універсум епохи, в тому числі й ментальність. Однак, А. Гуревич зауважив на різних підходах французьких учених до розуміння ментальності: «Різниця між Блоком і Февром – це різниця між спеціалістом із соціальної історії, дослідником економіки і суспільства, з одного боку, й істориком культури, ідей, психології, – з іншого» [6, с. 512]. У цьому контексті важливо зауважити, що М. Блок визначав ментальність як групову, соціальну та індивідуальну структуру. Таке трактування, на нашу думку, зумовлене фактологічним викладом історичних подій.

У своїй праці «Феодальне суспільство» М. Блок послуговується антропологічною історією для пояснення соціальної зумовленості у сприйнятті та відтворенні культурних традицій. Історія ментальності виступає у творі як синтезуюча ланка у відтворенні цілісного образу середньовічного суспільства, при цьому індивідуальна свідомість автором відкрито ігнорується. Дослідник спростував залежність духовного розвитку суспільства від економічних та політичних процесів. На зауваження вченого, періоди економічного піднесення часто супроводжувалися занепадом у духовній сфері, а кризи матеріального виробництва та торгівлі нерідко були позначені величними злетами людської духовності та політичною активністю. Такий підхід дозволив виокремити головний об'єкт дослідження, яким стало суспільство як цілісна система.

Колективна ментальність у філософській концепції М. Блока виступає єдністю свідомого та несвідомого в діяльності людини, при цьому регулюється сталими та змінними установками, які перебувають у взаємодії із соціально-політичними процесами. Конкретна соціальна група є носієм виняткових установок, відмінних від широкого загалу. З утворенням нової соціальної групи відбувається трансформація ментальності в суспільстві загалом й окремої соціальної групи зокрема. Заслугою М. Блока також слід вважати впровадження до історичного дослідження запозиченого із соціальної психології поняття колективної свідомості та розробку методів вивчення ментальності як комплексних уявлень про світ, які, діючи на межі свідомого і підсвідомого, формували моделі поведінки людей даної історичної епохи.

Всупереч М. Блоку, французький історик Л. Февр вважав, що ментальність визначається впливом колективного на індивідуальне [7, с. 204]. Вибудовуючи власну концепцію дослідження ментальності, вчений вперше послуговується поняттям «ментальний інструментарій» як сукупність категорій сприйняття, які структурують індивідуальний і колективний досвід.

Розкриваючи цивілізаційні відмінності, Л. Февр вважає, що ментальність присутня в усіх сферах суспільних відносин, визначаючи історичну індивідуальність суспільства: «Кожна з них на певному етапі розвитку має свої особливості та власну систему світоспоглядання» [7, с. 510]. Осмислення суті цивілізації та людської поведінки зумовлює необхідність реконструювання способу сприйняття дійсності у межах «розумового» і «чуттєвого інструментарію». Індивідуальна свідомість у цьому процесі є складовим елементом колективної психіки, для визначення якої він використав термін «*outillage mental*» («психічне оснащення») з метою пояснення ментальності.

У нарисі «Історія і психологія» Л. Февр наголошував на науковій цінності фактологічного матеріалу в інтерпретації історичної ролі особи, якщо вони «знаходять продовження, підтримку і поширення в часі, маси сприймають їх і поширюють далі». Цей підхід розкривав методологію

наукового французької школи історичних подій крізь призму суспільних процесів. Небезпідставно для вивчення процесу формування соціального середовища через ментальність Л. Февр використовує загально-психологічні методи пізнання. Саме через відтворення подібних емоційних станів членів суспільства в конкретній ситуації відбувається формування колективного відображення певних явищ життя, яке через ритуали і традиції передається наступним поколінням.

Психологічний взаємозв'язок різних поколінь, за спостереженням Л. Февра, відображено в архетипах свідомості, які людина наслідує з моменту свого народження. Цей підхід дозволяє зрозуміти психічні реакції людини в межах часово-просторового континууму. Таким чином, ментальність несе в собі онтологічний і гносеологічний смисл, який відіграє суттєву роль у житті суспільства й індивіда. Звідси ментальність піддається філософському осмисленню як рівень суспільної свідомості.

Розпочаті цим напрямом дослідження ментальності були продовжені Ф. Броделем, який запропонував оригінальний філософсько-історичний концепт та методологічний підхід в історичній антропології. Важливим теоретичним надбанням французького дослідника є аналіз довгострокових історичних процесів, оскільки «історія є сумою всіх можливих історій» [8, с. 128]. Зміну суспільних подій, пов'язаних між собою прямими або опосередкованими причинно-наслідковими зв'язками, Ф. Бродель поділяє на три різновиди – коротка, середня та велика історії [8, с. 118]. Цей підхід дозволив ученому виокремити рівні історичного буття суспільства, серед яких чільне місце посідали побутово-політичний, соціально-економічний та природно-географічний.

Запропонована науковому загалу нова методологія знайшла повне вираження у працях Ф. Броделя, присвячених становленню капіталістичної економіки у країнах Західної Європи. Французький вчений здійснив спробу реконструкції закономірного зв'язку соціально-економічних процесів з повсякденним життєвим досвідом різних суспільних груп. Дослідження проблематики повсякденності в історичній науці з якісно інших методологічних позицій зумовлювало вивчення історії ментальності минулих суспільств.

Зорієнтований на економічну та історичну тематику, Ф. Бродель неодноразово наголошував на історико-антропологічному характері: «Економічна історія – це глобальна історія людей, хоча вона і розглядається з певної точки зору» [9, с. 10]. Вивчення матеріальної культури вчений аналізує з антропоцентричної позиції, вивчаючи побутове життя суспільства та його окремих верств. При цьому важливий аспект у концепції історії він надавав дослідженню ментальності суспільств. За його переконанням, ментальність є синтезом колективного свідомого і несвідомого. Важливо зазначити, що Ф. Бродель певною мірою відходить від проблематики ментальності, акцентуючи увагу на реальній поведінці людей. За його переконанням, завдяки закономірній відсутності ментального абсолюту, індивід здатний порушувати усталені норми, зумовлюючи розвиток історичного процесу. Впродовж довготривалого часу складаються групі зв'язки, натомість швидкотривалі ментальні процеси стосуються індивідів та соціальних спільнот, пов'язані з формуванням ідеологічної культури. Це поступові ментальні перетворення, які піддаються суспільно-політичним та соціально-економічним трансформаціям. Протягом довготривалих ментальних процесів розвитку суспільства ментальні параметри протидіють новоутворенням і формують глибинно-незмінний комплекс репрезентацій поведінкових моделей.

Таким чином, основним предметом дослідження Ф. Броделя стають не особи чи колективи, а змодельовані формами їхньої діяльності «структури». Саме вони є змодельованою істориком реальністю минулого, яка протистоїть «часові довгої тривалості» й залишається, незважаючи на дію природних, біологічних, соціальних факторів, незмінною в основі впродовж життя кількох поколінь.

Важливим доробком у дослідженні ментальності відзначився представник феноменології, французький філософ М. Мерло-Понті. На думку вченого, психічна та соціальна сутності особи генерують ментальність у результаті взаємозалежності різних моделей поведінки, що «є

світом історії, символізму, мови та, зрештою, світом сенсу» [10, с. 220]. У своїй концепції філософ надавав перевагу людському існуванню над мисленням, оскільки людина повинна опанувати культурні смисли, які не даються в особистому досвіді. Зокрема, уявлення про народження та смерть вона набуває завдяки колективному розуму, який єднає суб'єкта з об'єктом, природою та розумом. Ядром культурного смислу, за твердженням М. Мерло-Понті, є жест, «і в цьому вираженні не можна розділити тіло та свідомість» [10, с. 232]. Джерело цього смислу не походить від суб'єкта, а передує йому на рівні свідомості і знаходить своє вираження в мові й тілі людини. Таким чином, французький філософ запропонував методологію наукового дослідження ментальності за допомогою філософії мови та феноменології «живого тіла».

У цьому контексті наріжним аспектом дослідження ментальності для французького філософа стало пізнання буття мови. За переконанням М. Мерло-Понті, філософія повинна здійснити аналіз досвіду суб'єкта мови і з'ясувати взаємозалежність первинного сприйняття й жесту на творення акту мовленнєвої поведінки та її значенні для становлення людської особистості. За допомогою лінгвістичного аналізу філософ прагне осмислити поведінку людини та її ментальні мотиви [11, с. 64].

Звертаємо увагу, що концептуальний смисл ментальності розкривається у феноменології тіла М. Мерло-Понті. Вчений виокремлює «Я» як втілене існування або «живе тіло», надаючи йому онтологічного статусу. Важливим здобутком філософа є осмислення людини не в мисленні чи у свідомості, а в тілі, яке має здатність пристосовуватися до оточення, віддалятися від нього чи поривати з ним зв'язки та переходити в інше середовище. Не відділяючи духу від матерії, живе тіло не може існувати як об'єкт, а тому як суб'єктивний феномен воно містить втілену психіку.

Таким чином, М. Мерло-Понті обґрунтовує тілесну структуру сприйняття світу, а не рефлексивну. Лише тіло як суб'єкт сприймає буття таким, яким воно є насправді. Натомість на рефлексивному рівні відбувається поділ буття на «в-собі» і «для-нас». Звідси філософ доходить висновку, що рефлексія є другорядним фактором сприйняття буття, на відміну від віри, яка є видимою. На відміну від своїх попередників, М. Мерло-Понті наголошував, що ментальні процеси відбуваються завдяки енергії тіла і залежні від нього. Тому тіло відіграє вирішальну роль у формуванні досвіду, який є тілесним. Психічний досвід досягається через органи відчуття, породжені рефлексією. Мислення не може містити жодної думки, і саме ця форма може сприймати феномени. Однак чуттєве сприйняття феноменів відбувається завдяки тілу. На думку М. Мерло-Понті, відбувається синтез об'єктно-суб'єктного буття, вираженого в ментальності.

Процес посилення сприйняття світу за допомогою почуттів, за свідченням М. Мерло-Понті, акумулює свідоме сприйняття плоті в реальному світі: «Вона є навиванням видимого на тіло споглядаюче і відчутного на тіло, що торкається, що засвідчується, зокрема, коли тіло бачить себе, торкається себе в той час, як воно бачить і торкається речей» [12, с. 130]. Людина, у концепції філософа, трактується як субстанція світу на фізичному рівні, яку не можна відділити від світу. Тому поділ на суб'єкт і об'єкт не відповідає дійсності за наявності єдиної субстанції: «Оскільки генеза об'єктивного тіла є лише моментом у конституюванні об'єкта, тіло, відступаючи в об'єктивний світ, потягне за собою інтенціональні нитки, якими воно пов'язане зі своїм оточенням, і, нарешті, репрезентує нам як суб'єкта, що сприймає, так і видимий світ» [10, с. 93].

Особливе значення для дослідження фундаментальних аспектів ментальності в соціальній онтології вніс Ж. Гурвич, який крізь призму соціального буття вивчав рівні соціальної реальності. Вчений вважав ментальність інтеграційною ланкою суспільного життя, яке виявляється у різних її формах, на підставі чого він виділив десять рівнів соціальної дійсності [13, с. 23–24]. З методологічної точки зору вважаємо за доцільне викласти основні положення, запропоновані Ж. Гурвичем, у системі класифікації соціальної реальності для глибшого розуміння всіх форм ментальності.

До першого рівня соціальної дійсності Ж. Гурвич відніс різні суспільні явища – географічне середовище, антропологічну і демографічну статистику, міграційні процеси, об'єкти матеріальної та духовної культури. Другий рівень суспільного життя вибудовується на основі центра-

лізованих та ієрархічних зв'язків колективної поведінки, що становлять культурну спадщину минулих поколінь. Третій – правила та норми колективної та індивідуальної поведінки, встановлені в сучасних умовах. Четвертий рівень становлять загальноприйняті форми колективної поведінки, позбавленої індивідуальності.

На п'ятому рівні соціальної реальності Ж. Гуревич виокремлює соціальну роль, яка відображає динамічний аспект соціального статусу. Соціальні установки та стереотипи становлять шостий рівень людського буття. Важливо зауважити, що стереотипи важко піддаються змінам через функціонування у сфері масової свідомості та є складовою частиною соціальної установки, відчуття соціальної солідарності. Будучи концентрованим втіленням соціальної установки, стереотип виконує функції регуляції та інтеграції в соціальних відносинах. Сьомий рівень соціальної дійсності репрезентований соціальними символами, які мають складну природу творення і постачаються світоглядними функціями. При цьому одна сторона сутності символу наближена до розуму, натомість інша йому не доступна через ірраціональний складник внутрішнього і зовнішнього сприйняття. Символ містить певне значення, до якого звертається мислення і почуття, а в образній формі – відчуття та інтуїція.

Восьмому рівневі соціальної реальності притаманна інновація як процес запровадження нових технологій, методів або удосконалення старих форм поведінки, колективних установок і символів. Дев'ятий рівень формує систему цінностей як результат багатовікового соціального досвіду суспільства та його світоглядних принципів і виступає соціальним регулятором поведінки людини. Вони є історично зумовленими та сформованими внаслідок життєвого досвіду людини або соціально-економічними, релігійними чи політичними умовами суспільства. При цьому рівень усвідомлення та засвоєння суспільних цінностей залежить від рівня свідомості, культури, виховання, який втілюється в ідеях, принципах, зразках, нормах, цілях, ідеалах.

Десятий рівень соціальної дійсності, за твердженням Ж. Гуревича, визначає ментальність, яка виражається в трьох різновидах: ментальні стани, загальноприйняті погляди та ментальні дії [14, с. 151]. Головна особливість цих різновидів ментальності – в органічному поєднанні психічного і соціального. Якщо стани ментальності показують незначну властивість, а загальноприйняті погляди – притаманну стриманість, тоді ментальні дії – повну інтенсивність попередніх різновидів. Таким чином, соціальна концепція ментальності Ж. Гуревича репрезентує її як багатогранне явище, яке у своїй основі є «віддзеркаленням драми, яку слабше або сильніше розбухує і якою спонтанно керує соціальна стихія» [15, с. 153].

У запропонованій французьким ученим класифікації соціальної реальності всі рівні взаємодіють між собою, утворюючи синтез соціального буття. Однак, будучи різними, вони можуть знаходитися в протиріччі, антагонізмах і конфліктах один з одним, відіграючи важливу роль у громадському житті. Незважаючи на помірковану критику з боку соціологів під час знайомства з цією класифікацією, Ж. Гуревич вважав, що він створює саме діалектичний вид систематизації соціальних об'єктів.

Висновки. Дослідження і розробки французької «нової історичної науки» відобразили особливий підхід до осмислення концепту «ментальності», який інтегрує проблематику стереотипів поведінки, способів і форм організації мислення, конкретних і образних картин світу, які народжуються у свідомості людей епохи Середньовіччя. Внесок французьких учених полягає в застосуванні міждисциплінарних методів пізнання, які виступають одним із головних елементів методологічного фундаменту історичної антропології. При цьому аналіз досліджень поряд із різноманітною історичною та соціально-економічною проблематикою, питань з історії повсякденного життя й історії ментальностей створили основу проблемного поля історичної антропології. Це дозволило науковій інституціоналізації історичної антропології стати окремою дисципліною з власними дослідницькими цілями та науковою методологією. Звернення до аналізу історичних процесів логічно та об'єктивно призвели до необхідності більш детального вивчення їхніх окремих елементів, зокрема проблематики історії ментальності, історії повсякденності життя, історії певних соціальних груп, і в такий спосіб задали орієнтири соціально-філософській думці.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Пастернак Е. Формирование основных направлений французской лингвистической мысли 18 в. : дисс. ... доктора наук : 10.02.19. Москва, 2010. 208 с.
2. Maingueneau D. Analyser les textes de la communication I. Paris : Dunod, 1998. 211 p.
3. Штырева С. Прагмалингвистическая характеристика интервью: на материале французской прессы : дисс ... кандидата филологических наук : 10.02.05. Москва, 2006. 163 с.
4. Блок М. Апология истории или ремесло историка ; пер. с фр. Е.М. Лысен. Москва : Наука, 1973. 232 с.
5. Дюби Ж. Развитие исторических исследований во Франции после 1950 г. Одиссей. Москва : Наука, 1991. С. 48–59.
6. Гуревич А. Уроки Люсьена Февра. *Бои за историю*. Москва : Наука, 1991. С. 501–541.
7. Февр Л. Бои за историю : сб. ст. Москва : Наука, 1991. 629 с.
8. Бродель Ф. История и общественные науки. *Философия и методология истории*. Москва : Прогресс, 1977. С. 115–142.
9. Бродель Ф. Динамика капитализма. Смоленск : Русич, 1993. 124 с.
10. Мерло-Понті М. Феноменологія сприйняття ; пер. з фр. О. Йосипенко, С. Йосипенко. Київ : Укр. Центр духов. культури, 2001. 552 с.
11. Гаджиев Г. Онтология права (критическое исследование юридического концепта действительности). Москва : Норма; Инфра-М., 2013. 320 с.
12. Мерло-Понті М. Видиме і невидиме: З робочими нотатками ; пер. з фр. Є. Марічева. Київ : Видавничий дім «КМ Академія», 2003. 265 с.
13. Голосенко И.А., Гергилов Р.Е. «Георгий (Жорж) Гурвич как социолог». *Журнал социологии и социальной антропологии*. 2000. Выпуск III (1). С. 17–33.
14. Gurvitch G. 1963. Déterminismes sociaux et liberté humaine. Vers l'étude sociologique des cheminements de la liberté. 2-e éd. Paris : PUF. 1963. 327 p.
15. Viguier O. Memento d'histoire de France: faits et dates de notre histoire. Paris : ROUDIL, 1990. 109 p.

REFERENCES

1. Pasternak, E. 2010. Formirovanie osnovnykh napravleniy frantsuzskoy lingvisticheskoy myisli 18 v. [The formation of the main directions of French linguistic thought of the 18th century]: dis. ... doktora nauk: 10.02.19. M., 208 s. [in Russian].
2. Maingueneau, D. 1998. Analyser les textes de la communication I Maingueneau D. Paris: *Dunod*, 211 p. [in French].
3. Shtyireva, S. 2006. Pragmalingvisticheskaya harakteristika intervyyu: na materiale frantsuzskoy pressyi [Pragma-linguistic characteristic of the interview: based on the French press]: dissertatsiya ... kandidata filologicheskikh nauk: 10.02.05. Moskva, 163 s. [in Russian].
4. Blok, M. 1973. Apologiya istorii, ili Remeslo istorika [Apology of history, or craft of the historian]; per. s fr. E. M. Lyisen. M.: *Nauka*, 232 s. [in Russian].
5. Dyubi, Zh. 1991. Razvitie istoricheskikh issledovaniy vo Frantsii posle 1950 g. [The development of historical research in France after 1950]. *Odissey*. M.: Nauka, s. 48–59. [in Russian].
6. Gurevich, A. 1991. Uroki Lyusena Fevra [Lessons by Lucien Febvre]. *Boi za istoriyu*. M.: *Nauka*, s. 501–541. [in Russian].
7. Fevr, L. 1991. Boi za istoriyu [Fighting for history]: [sb. st.]. Moskva: *Nauka*, 629 s. [in Russian].
8. Brodel, F. 1977. Istoriya i obschestvennyie nauki [History and Social Sciences]. *Filosofiya i metodologiya istorii*. M.: Progress, s. 115–142. [in Russian]
9. Brodel, F. 1993. Dinamika kapitalizma [The dynamics of capitalism]. Smolensk: *Rusich*, 124 s. [in Russian].
10. Merlo-Ponti, M. 2001. Fenomenolohiia spryiniattia [Phenomenology of perception]; [per. z fr. O. Yosypenko, S. Yosypenko]. K.: *Ukr. Tsentru dukhov. kultury*, 552 s. [in Ukrainian].
11. Gadzhiev, G. 2013. Ontologiya prava (kriticheskoe issledovanie yuridicheskogo kontsepta deystvitelnosti) [Ontology of law (a critical study of the legal concept of reality)]. Moskva: *Norma; Infra-M.*, 320 s. [in Russian].
12. Merlo-Ponti, M. 2003. Vydyme i nevydyme [Visible and invisible]: Z robochymy notatkamy; [per. z fr. Maricheva Ye.]. K.: *Vydavnychiy dim «KM Akademiia»*, 265 s. [in Ukrainian].

13. Golosenko, I. A., Gergilov, R. E. (2000). «Georgiy (Zhorzh) Gurvich kak sotsiolog» [«George (Georges) Gurvich as a sociologist»]. *Zhurnal sotsiologii i sotsialnoy antropologii*. Vyipusk III (1), s. 17–33. [in Russian].
14. Gurvitch, G. 1963. Déterminismes sociaux et liberté humaine. Vers l'étude sociologique des cheminements de la liberté. 2-e éd. Paris: PUF, 327 p. [in French].
15. Viguier, O. 1990. Memento d'histoire de France: faits et dates de notre histoire. Paris: ROUDIL, 109 p. [in French].

Hordiichuk Olha Olehivna

Candidate of Philosophy,
Associate Professor of the Department of Philosophy and Political Science
Zhytomyr Ivan Franko State University
Great Berdichevskaya st., 40, Zhitomir, Ukraine

INTERPRETATION OF MENTALITY IN THE TRADITION OF THE FRENCH HISTORICAL SCHOOL

The relevance of the topic is due to the requirements of the theory and practice of modern social philosophy. Given the fact that the category of "mentality" has only recently entered the field of social and philosophical studies and has become involved in the established categorical apparatus, creates the possibility deployed interpret social processes. The study of the peculiarities of the interpretation of mentality in the French scientific tradition must be preceded by the determination of the author's position on the discussion of general methodological questions about the nature and nature of the mental phenomenon. Domestic researchers in the field of social philosophy do not make full use of the well-known in the scientific world of the work of French specialists, traditionally focused on justifying new and accessible ways of covering a wide range of interests and expectations of French society.

The purpose of this article is to attempt to analyze the position of French scholars on the theoretical aspects of mental research. The realization of this goal implies the following tasks: to identify the peculiarities of the theoretical approaches of French scientists in specifying the mental aspects of social life; consider the fundamental elements of the positions of French anthropologists, philosophers, historians and sociologists.

Methodological basis for understanding the French mentality as a subject of scientific reflection is the study of philosophical, cultural, ethno-psychological, ethno-sociological and structural-anthropological orientation. This article focuses on the historical and sociological theories of mentality and their terminological and conceptual apparatus. In this context theoretical methods of research are used: modeling, typologization, descriptive, systemic, structural-functional, and comparative.

The coverage of broad aspects of the mentality in the field of social life is largely reflected in the writings of many social scientists in France. The introduction into the scientific circulation of the French specialists' theoretical and methodological level and significance makes it possible to comprehend a complex set of feelings and actions, which are presented in the form of various mental structures. This increases the importance of scientific findings representatives of the French Historical School, which revealed the objective factors behind the formation of the French mentality and its transformation at the level of individual, group and national consciousness.

Key words: *mentality, French history school, social philosophy, consciousness, ethnic psychology, people.*